

Lapin avomaan tuotannon kehittäminen

1. Hankkeen perustiedot

Hankkeen kesto:

- 1.11.2024 - 31.10.2027, hankeaika 36 kk (kolme satokautta)
- Budjetti-arvio: 275713 euroa, Flatrate 40%

Toteuttajat:

- Luonnonvarakeskus (päähakija)
- Sodankylän kunta (kumppani)
- Lappia (kumppani)
- Muut yhteistyökumppanit: Pohjois-Lapin Ruoka Oy

2. Hankkeen julkinen tiivistelmä

Lapin maatalous on hyvin vahvasti nautakarjatalouteen ja nurmituotantoon perustuva. Avomaan puutarhatuotantoa on vähän. Edellisen kerran avomaan puutarhatuotantoa aktivoivia toimenpiteitä kehittämishankkeen muodossa tehtiin 2000-luvun alussa ajalla 1998–2002. Tuolloin tehdyillä toimenpiteillä oli selkeä piristävä vaikutus.

Lapin avomaan tuottajien keski-ikä on korkea ja heitä on vähän, joten on tärkeää ryhtyä toimenpiteisiin uusien yrittäjien aktivoimiseksi avomaan puutarhatuotantoon. Lisäksi jatkojalostuksella on mahdollista saada lisäarvoa tuotteelle ja siten lisätä avomaan tuotannon kannattavuutta. Tässä hankkeessa uusien yrittäjien aktivoinnissa tehdään verkostomaisesti yhteistyötä tutkimuslaitoksen, koulutusorganisaation, alkutuottajien, keittiöiden ja jatkojalostajien välillä. Laajalla eri toimijoiden yhteistyöllä on mahdollista vaikuttaa niin, että saamme maakuntaan uusia avomaan puutarhatuottajia tuottamaan niitä puutarhatuotteita, joita alueen ravintolat ja kuluttajat ovat halukkaita ostamaan.

Uusien viljelijöiden aktivoinnissa ovat avainasemassa Lappian koulutusorganisaation Louen yksikkö, Luken alkutuotannon asiantuntijat ja hankkeen yhteistyökumppanit omien verkostojensa kautta.

Hankkeen tuloksena saadaan maakunnan avomaan puutarhatuotantoa aktivoitua, avomaan tuotannon mahdollisuuksia Lapissa tiedotettua ja lappilaisiin ravintoloihin monipuolisempaa lähiruokavalikoimaa.

3. Hankkeen tarve, tausta, kohderyhmä, hyödynsaajat ja toteutusalue

Hankkeen tausta

Lappi on kaikilla elinkeinojen harjoittamiseen soveltuvilla mittareilla mitattuna erittäin heterogeeninen maakunta. Ilmastolla ja maaseutuelinkeinoilla tarkasteltuna se on sitä aivan erityisesti. Lämpösumma vaihtelee Lounais-Lapin hieman yli 1000 °C ja Lapin pohjoisimman kärjen 600 °C välillä. Sadesumman osalta eroavaisuudet ovat samankaltaisia. Eteläisen Lapin sadesumma on 300 mm ja Lapin pohjoiskärjen sadesumma on 220 mm, ero on merkittävä. Tehollinen kasvukausi on myös pituudeltaan hyvin erilainen. Lounais-Lapissa termisen kasvukauden pituus on n. 145 vrk, kun Utsjoella se on 105 vrk.

Lappi on Suomen ja koko EU-alueen pohjoisin maakunta. Napapiirin halkomassa maakunnassa luonnonolosuhteet ovat arktiset. Kaamos kestää pohjoisimmassa Lapissa noin kaksi kuukautta ja yötön yö yhtä kauan. Sodankylän korkeudella kuukauden keskilämpötila vaihtelee noin 30 astetta: tammikuun -14 asteesta heinäkuun +14 asteeseen, lumipeite kattaa maan keskimäärin seitsemän kuukauden ajan ja saman ajan vesistöjä peittää jääkansi. Golf-virta vaikuttaa onneksi meille Lappiin niin, että arktiseen sijaintiimme nähden ilmastomme on leudompi kuin muualla maailmassa vastaavilla leveysasteilla ja antaa mahdollisuuden maatalouden harjoittamiseen.

Volyymiruuantuotannossa Lappi ei kykene kilpailemaan suotuisampien kasvuolosuhteiden alueiden kanssa. Arktiset olosuhteet ja sijainti antavat meille kilpailuetuja, joilla voimme pärjätä jopa kansainvälisillä markkinoilla. Lapissa on tutkitusti maailman puhtain ilma. Meillä on runsaasti puhdasta vettä ja maaperämmekin on puhdas. Meillä on myös maailman suurimmat luomukeruualueet. Kun näistä olosuhteista saadut hyvät raaka-aineet jalostetaan kuluttajille sopiviksi lopputuotteiksi, on Lapin elintarviketuotantoa mahdollista kasvattaa hyvinkin merkittävästi. Meillä tuotettuun ruokaan ja elintarvikkeisiin on mahdollista liittää ominaisuuksia, joista kuluttajat ovat valmiita myös maksamaan.

Tavoitteena on, että Lapissa tuotettu ruoka yhä useammin löytäisi tiensä niin maakunnan asukkaiden, kuin myös matkailijoiden lautasille.

Alkutuotannon merkitys harvaan asutulle alueelle

Maatilatalouden merkitys erityisesti harvaan asutun alueen infrastruktuurin ylläpitäjänä ja sen toimivuuden takaajana on merkittävä. Tätä infrastruktuuria ovat muun muassa tiestö, sähköverkko, vesijohtoverkosto, viemärointi ja tietoverkko. Nykyisin infrastruktuurin ylläpito ja huolto perustuu olemassa olevaan käytön määrään. Kun käytön määrä vähenee, myös tarve huollolle vähenee, tällöin infrastruktuuri alkaa rapistua.

Maatalous (alkutuotanto) on osa ympäröivää yhteiskuntaa ja lähiyhteisöä. Maatila oman tuotantosuuntansa perusteella käyttää ympäröivän yhteisön palveluita ja tuottaa palveluita ympäröivälle yhteisölle. Tällöin maatilan merkitys osana yhteisöä kasvaa sen mukaan mitä merkittävämpi rooli sillä on osana oman asuinalueensa elinkeinorakennetta. Tämä tarkoittaa sitä, että maatilan merkitys vaihtelee sen mukaan millainen on viitekehys, jossa maatila sijaitsee

ja mikä on maatilan tuotantorakenne. Maatila on keskeinen osa kyläyhteisöä. Maatila ei ole vain tuotantoyksikkö vaan kyläalueen ulkoisen ja sisäisen kuvan rakentaja.

Maatilatalouden merkitys harvaan asutun alueen elinvoimaisuuden, työpaikkojen, palveluiden ja infrastruktuurin ylläpitäjänä sekä toimivuuden takaajana on siis merkittävä. Vaikka maatilataloutta on Lapissa koko maakunnassa, alueellisesti maatalouden rakenne on muuttunut. Vahvinta maatalous on lounaisessa Lapissa ja se on voimakkaimmin vähentynyt Pohjois-Lapissa. Aktiivisten nautakarjatilojen määrä (liha + maito n. 300 tilaa), erityisesti maidontuotannossa (183 kpl), on vähentynyt ja yrittäjien keski-ikä (n. 53 v) on ollut pienoisisässä nousussa vuodesta toiseen. Pelkästään nurmituotantoa harjoittavien tilojen määrä on pysynyt korkeana (n. 750 kpl). Maatalous on jatkuvassa muutoksessa ja vaatii menestyvältä yrittäjältä monialaista osaamista, itsensä kehittämistä sekä hyvää fyysistä ja psyykkistä kuntoa.

Avomaan tuotanto

Avomaan tuotannosta puhuttaessa tarkoitetaan tässä yhteydessä avomaan vihannesten, juuresten ja marjojen viljelyä myyntituotannon tarkoituksessa. Avomaan tuotanto ei ole koskaan ollut Lapissa kovin voimakasta. Toki sitä on harjoitettu Lapissa koko Suomen historian ajan. Hyvin vähäisessä määrin (kotipuutarha) jopa Utsjoella saakka ilmastollisesti edullisilla paikoilla. Avomaan tuotantoa voi myyntituotantona harjoittaa eteläisessä ja keskisessä Lapissa kasvuolosuhteiden puolesta jo hyvin.

Luonnonvarakeskuksen tutkijat Marja Uusitalo ja Rainer Peltola laativat 2015 julkaisun nimeltä Pohjoisen uusiutuvista luonnonvaroista kasvua ja kannattavuutta (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-025-2>). Tässä julkaisussa oli mukana monipuolinen raportti (sivut 69–97) avomaan puutarhatuotantoa koskevasta tutkimuksesta Kainuusta (Sotkamo), Lapista (Apuukka) ja Pohjois-Pohjanmaalta (Ruukki). Raportin kirjoittajat olivat Kati Hoppula, Kalle Hoppula, Pasi Laajala, Markku Kajalo ja Anu Rätty. Raportti perustuu edellä kerrotuilla paikkakunnilla (tutkimusasemat) tehtyihin viljelykokeisiin avomaan vihanneksilla, juureksilla ja marjoilla. Tehtyjen tutkimusten mukaan avomaan puutarhatuotannolla on hyviä mahdollisuuksia Pohjois-Suomessa, myös Lapissa. Kokeiden perusteella oikealla lajikevalinnalla ja viljelytekniikalla Lapissa on mahdollista päästä hyvään kaupparehoksen sadon määrään. Viljelykokeissa on havaittu vahvuudeksi torjunta-aineiden vähäinen tarve ja siten mahdollisuudet luomutuotantoon.

Avomaan tuotanto vuoden 2023 tilaston mukaan Lapissa

Vuoden 2023 tilastojen mukaan Lapissa viljelyala oli nauriilla 60 ha, mansikalla 11 ha ja mustaherukalla 9 ha. Vuoden 2022 tilaston mukaan porkkanaa viljeltiin 5 ha alalla. Muita Lapissa viljeltyjä avomaan syötäviä puutarhakasveja olivat muun muassa valkokaali, ruokasipuli, purjo, avomaankurkku, valkosipuli ja vadelma. Näillä kasveilla viljelyala oli kuitenkin niin pieni, että se ei yllä tilastoihin pinta-alatietona.

Ruokaviraston rekisterin mukaan viljelijöiden itsensä ilmoittamana tietona Lapissa päätuotantosuuntana avomaan puutarhatuotantoa harjoittaa 7 yrittäjää. Näiden yrittäjien ikä jakautuu siten, että heistä yksi on alle 50 vuotta, 4 51–65 vuotta ja 2 yli 65 vuotta. Toki pienimuotoista avomaan puutarhatuotantoa harjoitetaan huomattavasti useammalla tilalla, kuin mitä Ruokaviraston tilasto antaa ymmärtää. Luonnonvarakeskuksen vuoden 2022 tilaston mukaan avomaan syötäviä puutarhatuotteita viljellään yhteensä 26 tilalla, joista puolet (13) on marjanviljelyä ja puolet muita syötäviä puutarhatuotteita. Tilat sijaitsevat pääasiassa eteläisen ja keskisen Lapin alueella (Kemijärvi, Keminmaa, Rovaniemi, Tervola, Sodankylä).

Alueellisen ja paikallisen elintarviketuotannon merkitys

Lapissa tuotettu maito viedään maakunnan ulkopuolelle jalostettavaksi, josta se toimitetaan Lappiin nautittavaksi eri muodoissa. Maidon osalta Lapin vuosittainen jalostusarvon menetys on vähintään 10 miljoonaa euroa, koska maakunnassa ei ole omaa maidonjalostusta kuin hyvin vähän. Naudan lihasta jalostetaan Lapissa arviolta n. 30 %. Mansikan kulutus Lapissa on n. 4,1 miljoonaa euroa. Omaa tuotantoa mansikalla on n. 120 000 euroa, katettavaksi jää 4 milj. euron tuotanto, joka tuodaan muualta Suomesta ja Euroopasta. Porkkanalla vajoisuus on n. miljoonaa euroa, sipulilla 514 tuhatta euroa. Perunan tuotannon vajoisuus Lapissa on lähes 2,4 miljoonaa euroa (ruokaperunan hinta). Kaikkiaan Lappi menettää tuottamattomana raaka-aineena (ei viljele itse), jalostusarvona (ei jalosta itse) ja myyntiarvona (ei myy itse) jokainen vuosi satoja miljoonia euroja muualle Suomeen.

Lappi on maakunta, jossa voi oikein hyvin tuottaa ja jalostaa monipuolisesti peruselintarvikkeita. Jalostus omassa maakunnassa ei ole lappilaisesta osaamisesta kiinni. Tälläkin hetkellä Lappi tuottaa ja jalostaa tuotteiksi ja palveluiksi Lapin arktista omaleimaisuutta, joita ovat mm. saamelaisuus, porot, pohjoiskalottiyhteistyö, hiljaisuus, rauha, lappilaisen luonnon erityispiirteet, vilkas joulusezonki ja matkailukeskukset. Näiden tuotteiden kytkäisenä on liian usein Lapin ulkopuolella tuotetut ja jalostetut elintarvikkeet.

4. Hankkeen tarve

Lapin maatalous on hyvin vahvasti nautakarjatalouteen ja nurmituotantoon perustuva. Avomaan puutarhatuotantoa on vähän. Edellisen kerran avomaan puutarhatuotantoa aktivoivia toimenpiteitä kehittämishankkeen muodossa tehtiin 2000-luvun alussa ajalla 1998–2002. Tuolloin tehdyillä toimenpiteillä oli selkeä piristävä vaikutus.

Viime vuosina on yhä enemmän puhuttu huoltovarmuudesta, lähiruoasta, paikallisen elintarvikkeen tärkeydestä, lyhyistä arvoketjuista ja ympäristöystävällisestä toiminnasta. Lapissa on tehty paljon työtä lähiruoan edistämiseksi. Työ on tuottanut tulosta. Viime vuosina olemme saaneet maakunnan omaa tuotantoa muun muassa lihan, kalan ja leipomotuotteiden muodossa poron ja lampaan lisäksi. Avomaan puutarhatuotanto on edelleen ongelma. Tuotanto on vähäistä ja nykyiset tuottajat ovat suurelta osin jo ikääntyneitä.

Edellä kuvattu avomaan tuottajarakenne osoittaa, että nyt on tärkeää ryhtyä toimenpiteisiin uusien yrittäjien aktivoimiseksi avomaan puutarhatuotantoon. Jatkojalostuksella on mahdollista saada lisäarvoa tuotteelle ja siten lisätä kasvintuotannon kannattavuutta. Viljelykokeilujen lisäksi hankkeessa tarjotaan mahdollisuuksia myös jalostuskokeiluille. Uusien yrittäjien aktivoinnissa täytyy tehdä verkostomaisesti yhteistyötä tutkimuslaitoksen, koulutusorganisaation, alkutuottajien, keittiöiden ja jatkojalostajien välillä. Laajalla eri toimijoiden yhteistyöllä on mahdollista vaikuttaa niin, että saamme maakuntaan uusia avomaan puutarhatuottajia tuottamaan niitä puutarhatuotteita, joita alueen ravintolat ja kuluttajat ovat halukkaita ostamaan.

5. Aikaisemmat hankkeet

Edellisen kerran vastaava avomaan puutarhatuotantoa aktivoiva hanke toteutettiin vuosina 1998–2002 nimellä Erikoisviljely 2000.

Lähirookaan liittyviä hankkeita on toteutettu useita, mutta suoranaisesti avomaan puutarhatuotantoa Lapissa aktivoivia hankkeita ei vuoden 2002 jälkeen, kuten edellä todettiin.

Vaikka aikaisemmat hankkeet eivät suoranaisesti ole Lapissa avomaan puutarhatuotantoon kohdistuneita, voidaan niiden tuloksia käyttää hyödyksi tässä hankkeessa. Kyseisiä hankkeita ovat muun muassa:

ProAgria Lappi:

- Maaseudun yritysten kasvuhanke, Maku nro 93286
Hankkeella edistetään maaseudun pienyritysten kehittymistä, uudistumista ja johtamista, jotka mahdollistavat yrittäjien toimeentulon ja uusien työpaikkojen syntymisen maaseudulle.

Lapin Ammattikorkeakoulu:

- Yhteistyöllä tulevaisuuteen-maaseutuyrittäjän selviytymispaketti nro 145197
Lappilaisten elintarvike-, matkailu- ja luonnontuotealan mikroyritysten auttaminen selviytymään koronan aiheuttamasta liiketoiminnan kriisistä tarjoamalla erityisesti rahoitukseen liittyvää neuvontaa.
- Kohti kestäviä hankintoja nro A75667
Projektin päätulos on verkkotyökalu, joka tukee ja helpottaa julkisten hankintojen ja kilpailutusten suuntaamista lähialueelle ja sen yrityksiin. Tämän odotetaan lisäävän myönteistä taloudellista ja ekologista kehitystä Lapissa.

Centria:

- Likiruoka -hanke nro A76835
Hankkeen tarkoituksena on elintarvikkeiden ostajien, julkisten ruokapalveluiden, kuluttajien, alku- ja elintarviketuottajien, jatkojalostajien ja vähittäismyyjien kohtaamisen mahdollistaminen.

Lisäksi kaupankäynnin ja kuljetusten vähähiilinen ja kustannustehokas optimointi harvaanasutulla alueella.

Kemijärvi

- Lähi-hanke nro A76485
Lähi-hankkeessa haetaan ratkaisua pientuottajien ja ostajien kohtaanto-ongelmaan ja hankkeen toteuttavat Kemijärvi, Pelkosenniemi ja Posio.

Sodankylä

- Julkisten keittiöiden hankintaosaaminen ja alueellinen yhteistyö paikallisen elintarviketuotannon ja -jalostuksen edistämiseksi (Lapin ruoka 2) nro J10745
Hankkeen tavoitteena on maakunnan julkisten keittiöiden hankintaosaamisen ja elintarviketuottajien tarjousosaamisen kehittäminen. Tavoitteena on toimijoiden välisen yhteistyön syventäminen niin, että kokonaisvaltainen hankintaprosessi on käytössä hankinnoissa.
- Lähiruoan edistämistä tukeva toimintamalli julkisiin ruokapalveluihin nro A74953
Hankkeen tavoitteena on edistää lähiruoan käyttöä julkisissa keittiöissä. Hankkeen tavoitteena on luoda toimintamalli alueellisen elintarviketuotannon organisointiin.
- Liikkuvan teurastamon toimintaedellytykset -yhteishanke nro 35889
Hankkeessa selvitettiin toimintaedellytykset teurastamoratkaisulle, joka on sijoitettu siirrettävälle yhdistelmäajoneuvoalustalle.
- Kalastajanpolku nro 50448
Tavoitteena on mahdollistaa uusille kaupallisesta kalastuksesta kiinnostuneille henkilöille mahdollisimman helppo aloitus uudella kalastusalueella.
- Elintarviketalo alueellisen ruoantuotannon edistämiseksi Lapissa -hankkeessa nro A72689
Hankkeessa laaditaan konsepti elintarviketiloista, joissa voi toimia useita eri tuotantoalojen toimijoita.
- Alueellinen elintarvikelogistiikka nro 16851
tavoitteena on luoda uudenlainen lähitoimijoiden ja lähituotteiden varaan rakentuva alueellinen elintarviketuotannon logistinen järjestelmä. Oleellisena tekijänä tässä tavoitteessa on pienten hajanaisten tuotanto-, jalostus- ja kulutuspisteiden sekä -virtojen kustannustehokas yhdistäminen.

Luonnonvarakeskus

- Julkisten ruokapalveluiden maakunnallinen kumppanuusmalli lähiruoan edistämiseksi (Lapin ruoka) nro 180525

Hanke on tiedotushanke ja tehtävänä on sote-muutoksen myllerryksessä tuoda Lapin julkisen sektorin ateriapalveluiden tuottajille (Lapin 21 kuntaa) ja alueen elintarvikeyrityksille ajantasaista tietoa lähiruuan käytön, hankinnan ja tuottamisen mahdollisuuksista.

- Pohjois-Karjalan vihannestoimialan kehittämistarveanalyysi – Vihanneksia Viljelyyn -hanke, 2021

Vihanneksia Viljelyyn -hankkeessa aloitettiin yhteinen tulevaisuuden suunnittelu, miten Pohjois-Karjalasta saataisiin vihannesmaakunta. Hanke kokosi tulevaisuustyön tulokset ja sen loppuraportin on tarkoitus toimia vihannesalan kehittämisen työvälineenä.

- Future Crops - Uusia kasvilajeja tuotantoon, tietoa ja elämyksiä kysynnän ja liiketoiminnan tueksi -hanke. 2016-2021

Tämän päivän uudet ja erikoiset viljelykasvit voivat olla juuri niitä, joita tulevaisuuden yhteiskunta tarvitsee ja joiden varaan voidaan rakentaa uutta liiketoimintaa. FutureCrops -hankkeessa kerättiin tietoa erikoiskasvien tuotannosta, käytöstä ruuanvalmistuksessa, liiketoimintamahdollisuuksista sekä siitä, mitä erikoiskasvit merkitsevät ihmisille.

- Monihyötyiset viljelymenetelmät vihannestiloilla (HYÖTY) -maaseutuhanke. 2024-2026

Monihyötyisillä viljelymenetelmillä voidaan lisätä vihannestuotannon ympäristökestävyyttä, lisätä luonnon monimuotoisuutta ja vähentää viljelyn ilmastopäästöjä. Luonnonvarakeskuksen ja Svenska Lantbrukssällskapetens Förbund (SLF) hankkeessa edistetään ilmastokestävien viljelymenetelmien käyttöönottoa vihannestuotannossa ja havainnollistetaan viljelymenetelmien muutosten vaikutuksia muun muassa maaperän hiilivarastoihin.

Ammattiopisto Lappia

- Lisää Luomua Lappiin – tiedonvälityshanke, Hankenro 193597

Hankkeessa välitetään luotettavaa tietoa luonnonmukaisesta tuotannosta ja sen hyödyntämisestä. Tiedon jakaminen jalostuu edelleen kohderyhmien osaamiseksi, uusiksi ideoiksi ja näkemykseksi luonnonmukaisen tuotannon mahdollisuuksista Lapin maakunnan alueella.

- Kestävämpää lähiruokatuotantoa Lappian arktisessa yritysekosysteemissä, Hankenro 179657

Hankkeen tavoitteena on luoda edellytyksiä arktisen yritysekosysteemin rakentumiselle Ammattiopisto Lappian toimipisteisiin, pohjoisen ruokaketjun ympärille. Ekosysteemin kautta on tavoite parantaa elintarvikealan yritysten toiminnan kestävyttä ja

kannattavuutta alueella, ja levittää positiivisia vaikutuksia myös liitännäistoimialoille.

- Lähiruuan osaamiskeskus Louelle -esiselvityshanke
Hankkeen tavoitteena on tuottaa strateginen toteutussuunnitelma lähiruokakeskittymän luomisesta Ammattiopisto Lappian Louen toimipisteeseen.
- Peräpohjolan sipulit - Tervolan ja lähialueiden ryssäipulien viljelyhistoria ja lisäysaineisto
Hankkeessa kerätään ryssäipulikantoja ja viljelyhistoriaa, mutta niiden lisäksi selvitetään perusteellisemmin ryssäipurin elinkeinollisen mittakaavan viljelymahdollisuuksia pohjoisissa osissa Suomea.

6. Hankkeen kohderyhmä ja hyödynsaajat

Hankkeen kohderyhmä: Alkutuottajat, nuoret potentiaaliset uudet yrittäjät, jatkojalostajat, elintarvikkeiden ostajat (hankintayksiköt, julkiset ja yksityiset keittiöt). Huoltovarmuudesta vastaavat organisaatiot (lakisääteisiä valmiussuunnitelmia- ja harjoituksia valmistelevat tahot).

- Hankkeen keskeisiä hyödynsaajia ovat Lapin maakunnassa toimivat avomaan puutarhatuotantoa harjoittavat tai sitä suunnittelevat alkutuotannon yrittäjät
- Nuoret yrittäjät ja yrittäjiksi aikovat
- Lisäksi hyödynsaajia ovat elintarvikealan pk-yrittäjät niin alkutuotannossa, kuin jalostuksessa kaikilla arvoketjun osilla
- Lisäksi keskeisiä hyödynsaajia ovat lappilaiset julkisen ja yksityisen sektorin ateriapalveluiden tuottajat paikallisen tuotannon lisääntymisen myötä
- Lapin maakunnan hyöty tulee alueellisen liiketoiminnan kasvun myötä aluetalouden ja elinvoiman vahvistumisessa sekä työllisyydessä ja verotulojen kasvussa.
- Koko yhteiskunnalle arvioidaan tulevan hyötyjä paikallisen elintarvikeomavaraisuuden ja kriisiaikojen resilienssin vahvistumisen myötä.

Hankkeen toteutusalue on koko Lapin maakunta ja hankkeessa tarjotaan mahdollisuutta kenelle vain liittyä avomaan tuotannon arvoketjun kehittämiseen viljelijänä, jalostajana tai ostajana (keittiöt).

7. Hankkeen laajempi viitekehys

Yhteys Suomen maatalouspolitiikan strategiasuunnitelmaan eli CAP-suunnitelmaan

Suomen CAP-suunnitelman (2023-2027) kansalliset painotukset osuvat kolmeen pääteemaan: aktiivisen maatalouden ja ruuantuotannon edistäminen, ilmasto- ja ympäristöviisas maatalous

sekä uudistuva ja monipuolinen maaseutu. Tarkemmin näiden pääteemojen alta löytyvät seuraavat tavoitteet (listattuna: <https://maaseutu.fi/eun-yhteinen-maatalouspolitiikka/tavoitteet/>), jotka liittyvät tämän hakemuksen aihealueeseen: 3) Viljelijöiden tuotteistaan saama lisäarvo kasvaa yhteistyön lisääntymisen kautta, 4) Uusien maatalousyrittäjien liiketoiminnan aloittamista ja monipuolistamista tuetaan, 6. Turvataan huoltovarmuutta varmistamalla kuluttajien tarpeisiin vastaavan kotimaisen ruuan tarjonta ja 13. Maatilat ja maaseudulla sijaitsevat yritykset uudistavat toimintaansa lisäämällä tietämystä ja hyödyntämällä digitalisaatioita ja innovaatioita.

Yhteys Lapin maaseutuohjelmaan

Lapin maaseutuohjelma on Lapin maaseudun kehittämistä ohjaava asiakirja, joka on laadittu EU:n ohjelmakaudelle 2021-2027.

Sivulle 26. on kirjattu:

"3.5 Maaseudun elinkeinot Lapin mahdollisuutena, Tavoite: Peruselinkeinit Lapin maaseudun tukipilarina. ... Peruselinkeinojen toimintaedellytykset ja kehittymismahdollisuudet on turvattava Lapin maaseudulla, sillä peruselinkeinit työllistävät ihmisiä ja työllisyys puolestaan kasvattaa maaseudun elinvoimaisuutta."

Toimenpiteessä *"Maatalouden vahvistaminen ja jalostusasteen nostaminen"* nostetaan esille jalostusasteen parantaminen ja lähiruoan kysynnän lisääminen. Toimenpiteessä nostetaan esille myös alkutuotannossa kasvatettavien lajien kirjon laajentaminen ja tiedon jakaminen nuorille maaseutuammateista ja niiden kannattavuudesta, jotta useampi nuori hakeutuisi maaseutuyrittäjäksi. Hankkeen toteutuminen tukisi suoraan näitä toimenpiteitä.

Lisäksi Lapin maaseutuohjelmassa on sivulla 27 toimenpide *"Lähituotteiden ja -palveluiden käytön edistäminen"*, jossa erityisesti on kirjattu:

"Lähituotteiden viestintää tulee kohdistaa paitsi kuluttajille myös julkiselle sektorille, erityisesti Lapin kuntiin. Viestinnän avulla voidaan tuoda esille aluetaloudelliset vaikutukset, joita lähituotteiden hankinnalla on. Aluetalousvaikutukset ja kestävyys voivat olla syy, miksi kunnat alkavat panostaa lähihankintoihin."

Tärkeää on saada paikallisen ruoan ja raaka-aineiden käyttö vaivattomaksi niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla. Nykyinen hankintalaki ei estä lähituotteiden käyttöä, mutta hankintakriteerit tulee kuitenkin määritellä tarkoin etukäteen. Lähituotteiden menekkiä yksityisellä ja julkisella sektorilla parantaa myös niiden parempi saatavuus."

Lapin maaseutuohjelmassa on myös kirjattu tavoitteen 3.7 *"Koulutus ja osaavat toimijat"*, yhteyteen sivuilla 33-34:

"Tavoite: Koulutus tukee maaseudun kehitystä"

Toimenpide: Maaseudun tarpeisiin kohdistuvan koulutuksen monipuolistaminen

Maatalousalan koulutusta voidaan kehittää monipuolisella klusteritoiminnalla. Olennaista on oppilaitosten, yritysten, opiskelijoiden ja muiden tahojen tiivis yhteistyö sekä maatalouteen kytkeytyvien eri toimialojen, kuten energia-alan ja raaka-aineiden jatkojalostuksen, välisen yhteistyön tiivistyminen. Vahvistamalla Lapin maatalouteen liittyvää osaamista ja tekemällä tätä osaamista tunnetuksi mahdollistetaan entistä monipuolisemmat markkinakanavat paikallisille toimijoille. Lisäksi on tärkeää tukea jo olemassa olevia osaamiskeskittymiä, kuten Ammattiopisto Lappian Louen yksikköä, jossa yhdistyvät koulutus, elinkeinoelämä ja tutkimus. Tärkeää on, että samankaltaisia osaamiskeskittymiä syntyy eri puolille Lapin maakuntaa.

Lapin ainutlaatuinen maaseutu tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia tutkimukselle ja pilotoinneille. Lapin maaseutua voidaan hyödyntää pilottikenttänä ja tutkimuslaboratoriona, jossa voidaan testata esimerkiksi älyratkaisuja ja muita luovia ideoita arktisessa, puhtaassa ympäristössä."

Tämä hanke tähtää alkutuotannon, erityisesti avomaan kasvintuotannon, lisäämiseen ja monipuolistamiseen. Kyseessä on juuri edellä mainitun lähiruoan ja raaka-aineiden tuottaminen. Hankkeessa edistetään myös koulutusta (Ammattiopisto Lappian Louen toimipaikassa), sekä alkutuotantoon liittyen, että jalostukseen, ja pyritään löytämään nuoria kokeilemaan kasvinviljelyä sekä kokeneempia viljelijöitä laajentamaan viljelykasvivalikoimaansa. Viljelyn ja jatkojalostuksen tulisi olla kannattavaa ja kysyntään vastaavaa, jota hankkeessa edistää julkisen sektorin keittiötoimijoiden osallistuminen hankkeeseen. Hanke sisältää myös syntyvän verkoston toiminnan jatkuvuuden turvaamista, jotta paikallisia raaka-aineita olisi jatkossa enemmän tarjolla ja niillä olisi toimiva jalostusketju ja markkinakanavat.

Lapin elintarvikeohjelma

2017 hyväksytyn Lapin elintarvikeohjelman tavoitteena on aktivoida lappilaista elintarviketuotantoa. Elintarvikeohjelmassa määriteltiin raaka-aineet ja toimenpiteet, joiden kautta elintarvikealaa voidaan nostaa sekä ne segmentit jonne elintarvikkeita tuotetaan. Ohjelmassa tunnistettiin yhtenä keskeisenä Lapin elintarvike järjestelmän käynnistävänä voimana julkisen sektorin ostovoima, jonka toimenpiteiden kautta voidaan mahdollistaa pk-yrityksien kehittymisen.

Lapin elintarvikeohjelmassa sivulla 18, 19 ja 20 kuvataan hyvin selkeästi Lapin avomaan tuotannon tilanne. Ohjelmaa kirjoitettaessa tilanne ei ole ollut hyvä, eikä se ole sitä vielä. Lainaus sivu 21: "Tuotanto maakunnassa on avomaan puutarhatuotteiden osalta niin vähäistä, että tuotettavat määrät myydään usein suoraan kuluttajille joko tilalta tai torimyyntinä. Varastointitarve on vähäistä lukuun ottamatta perunan kaupallista viljelyä. Tällöin varastointiongelmaan ei ole ollut myöskään tarvetta hakea ratkaisua niiltä osin, kun tuote olisi

varastoitavissa. Logistiset järjestelyt, toiminnan pienimuotoisuuden vuoksi, ovat yrittäjäkohtaisia ja pieniä tuotantomääriä koskevia. Verkostoitunutta tuottajien ja jalostajien välistä logistista järjestelyä ei ole.”

Vuonna 2013 tehtyä Lapin arktisen erikoistumisen ohjelmaa (Lapin älykkään erikoistumisen strategia) on viety käytäntöön Arctic Smartness -toimintamallilla. Malli perustuu alueemme TKI-toimijoiden systemaattiseen yhteistyöhön ja tähtää siihen, että toimijamme pääsevät hyödyntämään kansainvälisiä mahdollisuuksia mahdollisimman tehokkaasti. Toimintamallin jalkauttamisen yhteydessä perustettiin viisi klusteria, joista yksi on maaseutuklusteri, jonka tavoitteena on elintarvikealan kehittäminen. Klusteri pyrkii aktivoimaan maakunnallisia ja kansallisia toimijoita Lapin elintarvikealan toimijoiden liiketoiminnan edistämiseen, ja jonka strategian yhtenä keskiönä on julkisten ruokapalveluiden saaminen enenevässä määrin paikallisten tuottajien kautta toteutetuksi.

8. Hankkeen toteutus, aikataulu ja riskit

Työpakettit:

1. Valittavat tuotantokasvit ja jalostusmuodot

Tässä työpaketissa kootaan yhteen tieto kirjallisuudesta, mitä tuloksia on saatu Lapin alueella aiemmin tehdyistä kasvatuskokeista. Käytönnon kokemuksia kerätään alueen kasvinviljelijöiltä. Selvitetään ajantasainen tieto käytettävissä olevista lajikkeista. Näitä kaikkia lähteitä käytetään myös keräämään tietoa eri kasvien viljelyn kannattavuudesta. Keskustellaan keittiöiden kanssa tarvittavista kasveista ja millaisina jalosteina he niitä käyttävät.

- Mitä alueella kasvaa, mitä voitaisiin kasvattaa?
- Mitä kannattaa lähteä kokeilemaan?
- Mitä keskuskeittiöt voivat ja haluavat ostaa?
- Kirjallinen kooste potentiaalisista lajeista ja lajikkeista. Jos kannattavuustietoja löytyy tarpeeksi kattavasti, ne lisätään koosteeseen. Kaikki kerätty tieto tarjotaan TP2:n käyttöön.
- Aika: 1-8 kk hankkeen alusta
- **LUKE-vastuullinen vetäjä, Sodankylä, Lappia**
- Resurssit:
 - i. LUKE: erikoistutkija 3 htkk
 - ii. Sodankylä: asiantuntija 0,5 htkk
 - iii. Lappia: 2 htkk

2. Viljelykokeilut ja koulutus kokeiluun lähtijöille

Tässä työpaketissa etsitään viljelykokeiluihin lähtijät ensisijaisesti Lappian ja Luken omaamien verkostojen kautta. Lisäksi hyödynnetään some-verkostoa ja muita hankkeen toimijoiden omia kanavia (opiskelijat, nuoret) ja lähestymällä henkilökohtaisesti alueella jo toimivia kasvintuottajia esimerkiksi REKO-ringin kautta. Kiinnostuneille järjestetään kaikille avoimia tilaisuuksia (esim. webinaarit), joissa heille kerrotaan kokeiluista ja he voivat esittää kysymyksiä. Työpaketissa suunnitellaan ja järjestetään koulutuksia liittyen kasveihin, viljelytekniikoihin jne. halukkaille viljelykokeilijoille. Toimenpiteet toistetaan kolmena kasvukautena.

Tässä työpaketissa myös vierailaan niillä tiloilla, joissa on lähdetty kokeilemaan tilalle uutta kasvia. Vierailun yhteydessä käydään keskustelua viljelytapaan, hyvin käytäntöihin ja muihin vastaaviin asioihin liittyen.

- Tuottajien tunnistaminen ja kontaktointi
- Viljelykoulutus
- Vierailut viljelijöiden tiloilla
- Aika: toistetaan kolme kertaa hankkeen aikana: 3kk-35kk hankkeen alusta
- **Lappia-vastuullinen vetäjä, LUKE**
- Resurssit:
 - i. Lappia: 7 htkk
 - ii. LUKE: erikoistutkija 3 htkk

3. Alku- ja luonnontuotteiden jalostus

- Potentiaalisten jatkojalostajien tunnistaminen
- Kauppakunnostukseen ja jalostukseen liittyvä koulutus
- Ohjaaminen hankkeen ulkopuoliselle asiantuntijalle liiketoimintasuunnitelman laatimiseksi
- Aika: 9-35kk hankkeen alusta
- **Lappia -vastuullinen vetäjä, Sodankylä, Luke**
- Resurssit:
 - i. Lappia: 2 htkk
 - ii. Luke: erikoistutkija 1,5 htkk
 - iii. Sodankylä: asiantuntija A 1 htkk, asiantuntija B 1 htkk

4. Keittiöiden kehitystoimenpiteet

Tässä työpaketissa keittiöissä selvitetään, millä tavalla tuotannon reseptiikkaa voidaan kehittää vastaamaan paikallista tarjontaa ja viedään tuloksia keittiötoimijoille. Lisäksi työpaketissa viedään tuottajille tietoa, miten he pääsevät tarjoamaan tuotteitaan julkisille keittiöille, sekä luodaan mahdollisuuksia vuoropuhelulle tuottajien ja ostajien välille.

- Reseptiikan kehittäminen hyödyntämään tarjolla olevia tuotteita
- Julkisen ja yksityisen sektorin ostajien tapaamiset tuottajien kanssa

- Aika: 9-32 kk hankkeen alusta
- **Sodankylän kunta -vastuullinen vetäjä**
- Resurssit:
 - i. Sodankylä: asiantuntija A 2 htkk, asiantuntija B 3 htkk

5. Toimenpiteiden jatkuvuus - Elintarviketuotteiden markkinakanavat ja yhteistyöverkostot

- Lapinruokapiste.fi -sivuston edelleen kehittämisen tarpeiden tunnistaminen
- Selvitetään DPS järjestelmän integrointimahdollisuus lapinruokapiste.fi -sivustoon
- Lapinruokapiste.fi -sivuston käyttäjien aktivointi kaikissa työpaketeissa
- Yhteistyöverkostot:
 - a. REKO
 - b. 4H ja kuntien kesäyrittäjäyys
 - c. hankintayksiköt, yksityiset keittiöt ja kauppiaat – tuotekehittelyryhmät
 - d. muut mahdolliset ryhmät
- Aika: 1-36 kk hankkeen alusta
- **Sodankylän kunta -vastuullinen vetäjä, Luke**
- Resurssit:
 - i. Sodankylä: asiantuntija A 1 htkk, asiantuntija B 2 htkk
 - ii. LUKE: erikoistutkija 1 htkk

6. Hallinto, koordinaatio ja viestintä

- Hankehallinto ja -raportointi
- Hankkeen viestintä – viestintäsuunnitelma
- Toimintaohjeet ja loppuraportti
- Hankkeen töiden ja viestinnän koordinoitua varten hankitaan suunnittelutyökalu, jonka avulla hankkeen aikataulutusta voidaan visualisoida hanketyöryhmälle (muodostaa vuosikello). Ohjelmisto toimii myös raportoinnin tukena.
- Aika: 1-36 kk hankkeen alusta
- **LUKE-päävastuullinen vetäjä, Sodankylän kunta, Lappia**
- **Resurssit:**
 - i. LUKE: erikoistutkija 2 htkk, talouspartneri 0.6 htkk
 - ii. Sodankylä: asiantuntija B 1 htkk, hankesihteeri C 3 htkk
 - iii. Lappia: 1 htkk

9. Hankkeen tavoitteet, tulokset, vaikutukset sekä seuranta ja raportointi

Tavoitteet:

- **Yleistavoitteet**

- Parannetaan alueellista ruokatuotantoa
- Parannetaan alueellisen ruokatuotannon kautta yleistä yhteiskunnallista ruokaturvaa ja huoltovarmuutta
- Luodaan työpaikkoja alkutuotantoon suoraan maaseudulle
- Siirrytään kohti kestävämpää ruokahuoltoa (ympäristö, paikallistalous, sosiaaliset tekijät)

- **Toiminnalliset tavoitteet:**

- **TP1:** Tunnistetaan tuotteet, joita alueella voidaan viljellä ja jalostaa paikallisten keittiöiden tarpeisiin. Alkutuotannon monipuolistaminen.
- **TP2:** Tavoitetaan halukkaat viljelijät ja järjestetään kokeiluihin liittyvät koulutukset.
- **TP3:** Tavoitetaan jatkojalostajat, järjestetään jalostuskoulutusta ja avustetaan jalostuskokeiluihin lähtevien tahojen ohjausta hankkeen ulkopuolisiin tuotanto- ja investointiavustuksiin.
- **TP4:** Arvioidaan tuotannon sopivuutta keittiöiden tuotantoon sekä tehdään tarvittaessa muutoksia tuotannon reseptiikkaan.
- **TP5:** Tehdään esitys konkreettista pysyvistä toimintamalleista hankkeessa syntyneiden käytänteiden juurruttamisesta hankkeen jälkeen.
- **TP6:** Viestitään aktiivisesti hankkeen tuloksista ja toimintamalleista keskeisille sidosryhmille.

Tulokset

Hankkeen tuloksena avomaan tuotantoon on saatu uusia yrittäjiä.

Avomaan tuotannon mahdollisuus yhtenä alkutuotannon muotona on viestitetty.

Paikallisen avomaan tuotannon kauppakunnostus ja jatkojalostus ravintolakäyttöön on tullut tutuksi.

Lapissa menestyviä avomaan tuotannon lajikkeita on otettu viljelykäyttöön ja viljely monipuolistuu.

10. Seuranta ja raportointi

Hankkeen raportoinnista vastaa hankkeen hallinnoijana Luonnonvarakeskus. Koko hankehenkilöstö osallistuu raporttien sisällön tuottamiseen omilta vastualueiltaan. Rahoittajalle raportoidaan rahoittajan ohjeistamalla tavalla. Hankkeelle muodostetaan seurantaryhmä hanketoiminnan alkaessa. Hankkeessa seurataan rahoittajan nimeämiä

indikaattoreita, mm. CAP-vaikuttavuusindikaattoreista (kaudelle 2023-2027) seuraavien erityistavoitteiden indikaattorien muutoksia: "Uusia yrittäjiä ja viljelijöitä maaseudulle" (nuorien ja uusien, eli ensimmäistä kertaa aloittavien alle 40-vuotiaiden maanviljelijöiden lkm) ja "Maaseudun työllisyys, kasvu ja paikallinen osallisuus" (Elintarvikeyritysten lukumäärä ja Elintarvikkeiden suoramyntiä ja jalostusta harjoittavien maatilojen lukumäärä).

11. Hankkeen viestintä ja tiedottaminen

Hankkeelle laaditaan viestintäsuunnitelma hankkeen alussa. Viestintäsuunnitelmassa huomioidaan hankkeen toteutuksen aikainen viestintä, mutta myös miten hankkeen aikana käynnistynyt yhteistyöverkosto pystyy jatkamaan viestintää hankkeen jälkeen. Hankkeen vastaavat henkilöt hoitavat tiedotusta sidosryhmätasolla (rahoittaja, yhteistyökumppanit, kohderyhmät), sekä hankkeen sisällä. Viestintä sisältää esim. tiedotusta alkutuottajille, elintarvikkeiden jatkojalostajille ja potentiaalisille uusille yrittäjille mahdollisuuksista osallistua viljely- ja jalostuskokeiluihin ja -koulutuksiin. Kokeiluihin lähteville viestitään tuloksista, esim. millaisia kokemuksia ja tuloksia (sato ym.) eri kasvien ja kasvilajikkeiden viljelystä saatiin tai millaista palautetta keittiöt antavat jalostuskokeiluista. Viljelykokeiluihin lähtijät muodostavat verkoston (esim. jokin some-alusta), jossa voi jakaa kasvukauden aikaisia kokemuksia ja käytänteitä. Näihin kokeiluihin liittyen voidaan järjestää työpajoja tai webinaareja, riippuen kuinka laajalla maantieteellisellä alueella osallistujat ovat. Hankkeessa tuotetusta kirjallisesta materiaalista viestitään hankkeen aikana kohderyhmille ja materiaali viedään verkkosivuille.

12. Budjetti

Hankkeen budjetti ajalle 1.11.2024 – 31.10.2027

		htkk/v					htkk yht.					
LUKE		2024	2025	2026	2027	kk-palkka + 2% vuosittainen korotus		2024	2025	2026	2027	yht.
Erikoistutkija		0.5	3.5	3.5	3	4780	10.5	2 390	17 066	17 409	15 219	52 084
Talouspartneri		0	0.2	0.2	0.2	3800	0.6	0	775	791	807	2 373
Palkat yhteensä							11.1	2 390	17 841	18 200	16 026	54 457
Sivukulut 39%								932	6 958	7 098	6 250	21 238
Palkkakulu yhteensä								3 322	24 799	25 298	22 276	75 696
Flat rate 40 %								1 329	9 920	10 119	8 910	30 278
Yhteensä								4 651	34 719	35 417	31 186	105 975
		htkk/v				€/kk	yht. htikk	2024	2025	2026	2027	yht.
Sodankylä		2024	2025	2026	2027							
Asiantuntija		0.5	1	2	1.5	4200	5	4 200	4 284	8 740	6 686	23 910
Asiantuntija		0	2	2	2	3500	6	0	7 140	7 282	7 428	21 850
Projektisihteeri		0	1	1	1	3500	3	0	3 570	3 641	3 714	10 925
Palkat yhteensä							14	4 200	14 994	19 663	17 828	56 685
Sivukulut 39%								1 638	5 848	7 669	6 953	22 107
Palkkakulut yhteensä								5 838	20 842	27 332	24 780	78 791
Flatrate 40								2 335	8 337	10 933	9 912	31 517
Yhteensä								8 173	29 178	38 264	34 692	110 308
		htkk/v					htkk yht.	2024	2025	2026	2027	yht.
Lappia		2024	2025	2026	2027							
Projektityöntekijä		0.5	4	4	3.5	4200	12	2 100	17 136	17 480	15 600	52 316
Palkat yhteensä							12	2 100	17 136	17 480	15 600	52 316
Sivukulut 39%								819	6 683	6 817	6 084	20 403
Palkkakulu yhteensä								2 919	23 819	24 297	21 683	72 720
Flat rate 40 %								1 168	9 528	9 719	8 673	29 088
Yhteensä								4 087	33 347	34 016	30 357	101 807
Luke+Sodankylä+Lappia							htkk yht	2024	2025	2026	2027	yht.
Palkat							37.1	8 690	49 971	55 343	49 453	163 457
Sivukulut								3 389	19 489	21 584	19 287	63 748
Flatrate								4 832	27 784	30 771	27 496	90 883
Kaikki yhteensä								16 911	97 244	107 697	96 235	318 087
EU ja valtio 95%								16065	92382	102312	91423	302 183
Muu julkinen 5%								846	4862	5385	4812	15 904
Julkinen yhteensä 100%								16911	97244	107697	96235	318 087